

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Davida Uhlíře, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti stěžovatelky **D. U.**, zastoupené Mgr. Martinem Sýkorou, advokátem, se sídlem Sadová 40, Opava, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 2015 č. j. 32 Cdo 3730/2014-99, rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. 3. 2014 č. j. 15 Co 989/2013-56 ve znění usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. 3. 2014 č. j. 15 Co 989/2013-64 a proti rozsudku Okresního soudu v Novém Jičíně ze dne 12. 6. 2013 č. j. 24 C 47/2013-20, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu v Novém Jičíně jako účastníků řízení a Heineken Česká republika, a.s., se sídlem U Pivovaru 1, Krušovice, zastoupené Mgr. Petrou Beaver, advokátkou, se sídlem Pod Vilami 747/10, Praha 4, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

- I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 2015 č. j. 32 Cdo 3730/2014-99, rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. 3. 2014 č. j. 15 Co 989/2013-56 ve znění usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. 3. 2014 č. j. 15 Co 989/2013-64 a rozsudkem Okresního soudu v Novém Jičíně ze dne 12. 6. 2013 č. j. 24 C 47/2013-20 byla porušena základní práva stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 2015 č. j. 32 Cdo 3730/2014-99, rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. 3. 2014 č. j. 15 Co 989/2013-56 ve znění usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 19. 3. 2014 č. j. 15 Co 989/2013-64 a rozsudek Okresního soudu v Novém Jičíně ze dne 12. 6. 2013 č. j. 24 C 47/2013-20 se proto ruší.**

Odůvodnění:

I. Ústavní stížnost a vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

1. Včas podanou ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu v Novém Jičíně, jež byla vydána v řízení o zaplacení částky 150.000 Kč. Okresní soud ve věci rozhodl rozsudkem pro uznání, jímž stěžovatelku jako žalovanou zavázal zaplatit žalobkyni – vedlejší účastnici v řízení před Ústavním soudem – uvedenou částku s příslušenstvím; krajský soud následně k odvolání stěžovatelky rozhodnutí okresního soudu potvrdil a Nejvyšší soud pak její dovolání odmítl.

2. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti namítá, že napadenými rozhodnutími obecných soudů byla porušena její ústavně zaručená základní práva, a to zejména práva zaručená v čl. 11, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 2 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“). Zásah do svých práv spatřuje především v tom, že v dané věci jí byla upřena možnost projednání věci před soudem, neboť bylo rozhodnuto rozsudkem pro uznání, ačkoli pro takový postup nebyly splněny podmínky. Podle obecných soudů došlo k uznání tím, že se stěžovatelka dostatečně kvalifikovaně nevyjádřila k elektronickému platebnímu rozkazu, který jí byl doručen a obsahoval výzvu dle § 114b občanského soudního řádu, ovšem stěžovatelka toto vyhodnocení obecných soudů považuje za formalistické. Upozorňuje, že proti elektronickému platebnímu rozkazu podala včas odpor, v němž zároveň uvedla, že je invalidní důchodkyně, nemá dostatek příjmů, nesouhlasí s existencí závazku vůči své osobě a ke splnění závazku je podle ní povinná jiná osoba. Z tohoto vyjádření stěžovatelky, která je právním laikem, obecné soudy nemohly učinit závěr o uznání nároku. Krom toho stěžovatelka připomíná, že později, avšak stále ve lhůtě na vyjádření ve věci, se na okresní soud obrátila ještě jednou s písemným požadavkem na své osobní předvolání a výslovným stanoviskem, že žalovaný nárok neuznává. Stěžovatelka považuje za irelevantní úvahy soudů o tom, že jí uplatněná obrana by ve sporu nemohla být úspěšná, neboť jen proto jí nemohlo být upřeno právo na projednání věci před soudem při jednání. Dále je stěžovatelka přesvědčena, že s ohledem na okolnosti věci a obsah svých podání měla být okresním soudem poučena o možnosti požádat o ustanovení zástupce k ochraně svých zájmů.

3. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřili účastníci řízení s výjimkou Okresního soudu v Novém Jičíně i vedlejší účastnice řízení.

4. Nejvyšší soud odkázal na odůvodnění svého napadeného rozhodnutí s tím, že důvody odmítnutí dovolání jsou v něm podrobně popsány, včetně odkazů na konstantní judikaturu Nejvyššího soudu, pročež nemůže jít o přepjatý formalismus, jak se domnívá stěžovatelka.

5. Krajský soud v Ostravě navrhl ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítnout. Uvedl, že při rozhodování dané věci postupoval v souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu, na níž rovněž v napadeném rozhodnutí odkazoval, a trval na tom, že námitky stěžovatelky uvedené v jejím vyjádření v řízení před soudem prvního stupně nebyly způsobilé zabránit nástupu fikce uznání žalovaného nároku. Obecný nesouhlas s existencí dotčeného závazku bez uvedení bližších důvodů totiž nestačí, blíže odůvodněna nebyla ani námitka absence pasivní legitimace stěžovatelky a konečně její vyjádření ke své majetkové situaci (invalidní důchodkyně, bez dostatku příjmů) není vyjádřením ke skutku, o nějž se opíral žalovaný nárok.

6. Vedlejší účastnice rovněž navrhla ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítnout, neboť podle ní řízení před obecnými soudy proběhlo v souladu se zákonem a nedošlo v něm k žádnému zásahu do ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatelky. Vedlejší účastnice poukázala na to, že stěžovatelka se sice na výzvu okresního soudu vyjádřila, ovšem argumentovala jen skutečnostmi, které se netýkaly jejího ručitelského závazku, a neuvédla žádný skutkový ani právní důvod, na kterém by stavěla svou obranu. Nejednalo se tedy v souladu s ustálenou judikaturou o kvalifikované vyjádření.

II. Předchozí průběh řízení

7. K posouzení ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí si Ústavní soud vyžádal též spis Okresního soudu v Novém Jičíně sp. zn. 24 C 47/2013, z nějž vyplynulo následující. Vedlejší účastnice jako žalobkyně k okresnímu soudu podala návrh na vydání elektronického platebního rozkazu (dále též jen „EPR“) vůči stěžovatelce jako žalované na zaplacení částky 150.000 Kč s příslušenstvím s tím, že stěžovatelka se jako ručitelka zavázala uhradit za třetí osobu, která je dlužnicí vedlejší účastnice (neuhradila jí splatný smluvní závazek ve výši 162.566,50 Kč), její závazky ze smlouvy uzavřené s vedlejší účastnicí, a to do výše 150.000 Kč. Okresní soud v Novém Jičíně dne 17. 1. 2013 elektronickým platebním rozkazem č. j. EPR 86126/2012-9 stěžovatelce uložil zaplatit vedlejší účastnici požadovanou částku s příslušenstvím a dále náhradu nákladů řízení ve výši 44.599 Kč, nebo ve lhůtě 15 dnů podat proti EPR odpor. Dále okresní soud, ve výroku III., poučil stěžovatelku jako žalovanou o tom, že v případě podání odporu je povinna se ve lhůtě 30 dnů ode dne uplynutí lhůty k podání odporu písemně vyjádřit ve věci samé k žalobě, která jí byla doručena spolu s EPR. Ve vyjádření je přitom povinna uvést, zda nárok uplatněný v žalobě uznává, popřípadě zda nárok uznává jen zčásti nebo co do základu. Uzná-li nárok, rozhodne soud o věci samé rozsudkem pro uznání. Jestliže žalovaný nárok zcela neuzná, je povinna ve vyjádření vylíčit rozhodující skutečnosti o věci samé, na nichž staví svoji obranu proti žalobě, a označit důkazy k prokázání svých tvrzení. K vyjádření musí připojit listiny, na něž se ve svém vyjádření odvolává. Podá-li žalovaná proti EPR včas odpor a jestliže se bez vážného důvodu ve věci samé včas písemně nevyjádří a ani soudu nesdělí, jaký vážný důvod jí v tom brání, bude mít soud za to, že nárok, který je proti ní žalobou uplatňován, uznává, a soud proto ve věci samé rozhodne rozsudkem pro uznání (§ 153a odst. 3 občanského soudního řádu). Podá-li žalovaná proti EPR včas odpor a nebudou-li splněny podmínky pro vydání rozsudku pro uznání, soud k projednání a rozhodnutí věci nařídí jednání. Dále je v EPR v části „Poučení“ mimo jiné uvedeno, že podá-li žalovaná proti EPR včas odpor, soud k projednání a rozhodnutí věci nařídí jednání.

8. EPR spolu s návrhem na jeho vydání byl stěžovatelce doručen dne 17. 1. 2013 do datové schránky. Dne 26. 1. 2013 stěžovatelka k okresnímu soudu podala odpor, v němž uvedla, že žalovanou částku nemá, je invalidní důchodkyně a je jen doma, z invalidního důchodu jsou jí již strhávány peníze exekutorem a jí nezbyvá na živobytí. Dále sdělila, že s tím nesouhlasí, protože si myslí, že je to dluh oné třetí osoby a že by každý měl platit svoje dluhy. Závěrem navrhla, aby bylo rozhodnuto, že má platit ona třetí osoba, ne stěžovatelka. Spolu s odporem proti EPR podala stěžovatelka též odvolání proti výroku o náhradě nákladů řízení s tímž obsahem. Následně dne 27. 2. 2013 stěžovatelka okresnímu soudu zaslala další přípis, v němž uvedla, že pořád od soudu neobdržela žádnou výzvu, aby k němu „přišla a řekla, jak to bylo,“ a že věří, že jí taková výzva bude poslána. Dále sdělila, že nárok neuznává a ať si ona třetí osoba zaplatí ten dluh sama.

9. Okresní soud dne 12. 6. 2013 pod č. j. 24 C 47/2013-20 vyhlásil rozsudek pro uznání, kterým stěžovatelku zavázal zaplatit vedlejší účastnici částku 150.000 Kč s příslušenstvím a dále náhradu nákladů řízení ve výši 23.908 Kč. V odůvodnění rozsudku okresní soud uvedl, že stěžovatelka se proti EPR sice bránila včasným

odporem, nicméně ve věci samé se ve stanovené lhůtě (do dne 4. 3. 2013) písemně nevyjádřila ani soudu nesdělila, jaký vážný důvod jí v tom brání. Proto se má za to, že stěžovatelka nárok proti ní žalobou uplatněný uznala, a tak okresní soud rozhodl rozsudkem pro uznání podle § 153a občanského soudního řádu.

10. Proti rozsudku okresního soudu stěžovatelka podala odvolání, v němž rozporovala, že by se k věci nevyjádřila, a poukázala na svá vyjádření ze dne 22. 1. 2013 i ze dne 27. 2. 2013, v nichž jednak výslovně neuznala žalovaný nárok a jednak požádala o nařízení jednání. Dále upozornila, že okresní soud jí nijak nepoučil, že by její vyjádření bylo nedostatečné či že má uvést nebo doložit ještě něco dalšího před nařízením jednání, ba ani nebyla poučena o možnosti ustanovení zástupce. Následně stěžovatelka, již zastoupena advokátem, doplnila své odvolání a zopakovala své námitky, včetně toho, že se na výzvu okresního soudu vyjádřila, a to na téže listině, jako podávala odpor, a že z jejího vyjádření nemohl být učiněn závěr, že žalovaný nárok uznala. S odkazem na odbornou literaturu stěžovatelka také zdůraznila, že fikcí uznání dle § 114b odst. 5 občanského soudního řádu má být sankcionována především nečinnost žalovaného a jeho neochota přispět k dosažení účelu řízení, nikoliv to, v jakém rozsahu a jak kvalitně se ve věci vyjádřil.

11. Krajský soud rozsudkem ze dne 19. 3. 2014 č. j. 15 Co 989/2013-56 ve spojení s opravným usnesením z téhož dne č. j. 15 Co 989/2013-64 rozsudek okresního soudu potvrdil a stěžovatelku zavázal k náhradě nákladů odvolacího řízení vedlejší účastnici. I podle krajského soudu byly ve věci splněny předpoklady pro vydání rozsudku pro uznání. Stěžovatelka totiž ve svém vyjádření na výzvu dle § 114b občanského soudního řádu nevylicila žádné skutečnosti, na nichž staví svou obranu proti žalobě ani v hrubých rysech, přitom pouhý nesouhlas s žalobou, včetně popření pasivní věcné legitimace žalovaného bez bližšího odůvodnění, nelze považovat za kvalifikované vyjádření způsobilé zabránit fikci uznání dle § 114b odst. 5 občanského soudního řádu. K námitce poučovací povinnosti dle § 30 občanského soudního řádu pak krajský soud uvedl, že stěžovatelka sice splňovala předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, avšak ustanovení zástupce nebylo třeba k ochraně jejích zájmů. V posuzované věci totiž nejde o záležitost složitou a ostatně stěžovatelka evidentně byla schopná se vyjádřit na výzvu soudu a její vyjádření byla svým obsahem jednoznačná, určitá, týkala se věci a obsahovala obvyklou námitku ručitelů o tom, že dluhy si mají plnit dlužníci. Z podání stěžovatelky tak okresní soud nemohl usuzovat na to, že by v dané fázi řízení objektivně vznikla potřeba jejího zastoupení k ochraně jejích zájmů.

12. Proti rozsudku krajského soudu se stěžovatelka bránila dovoláním, které Nejvyšší soud usnesením ze dne 2. 3. 2015 č. j. 32 Cdo 3730/2014-99 odmítl. V odůvodnění mimo jiné uvedl, že pokud stěžovatelka namítala, že krajský soud se při posouzení dostatečnosti reakce stěžovatelky na výzvu dle § 114b odst. 1 občanského soudního řádu odchýlil od ustálené praxe dovolacího soudu, na žádnou takovou judikaturu Nejvyššího soudu neodkázala, a odkázala-li na judikaturu Ústavního soudu, pak takový odkaz nemůže založit přípustnost dovolání dle § 237 občanského soudního řádu. Dále Nejvyšší soud konstatoval, že nehledě na předešle uvedené neshledal, že by se krajský soud při posouzení zmíněné otázky odchýlil od ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu.

III. Hodnocení Ústavního soudu

13. Ústavní stížnost je důvodná.

14. Ústavní soud úvodem připomíná, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti, nikoliv „běžné“ zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a do rozhodovací činnosti obecných soudů může zasáhnout jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva nebo svobody. V nyní posuzovaném případě takové porušení shledal, a to konkrétně porušení stěžovatelčina práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, včetně práva být slyšena dle čl. 38 odst. 2 Listiny, k němuž došlo postupem a rozhodnutím okresního soudu, kteréžto pochybení posléze nenapravily ani krajský soud a Nejvyšší soud.

15. Předmětem ústavněprávního posouzení v dané věci byla otázka, zda s ohledem na procesní aktivitu stěžovatelky v řízení před okresním soudem skutečně byly dány podmínky pro vydání rozsudku pro uznání při aplikaci § 114b odst. 5 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů, a tedy zda tímto postupem naopak nedošlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky.

16. Ustanovení § 114b odst. 1 občanského soudního řádu stanoví, že vyžaduje-li to povaha věci nebo okolnosti případu, jakož i tehdy, bylo-li o věci rozhodnuto platebním rozkazem, elektronickým platebním rozkazem nebo evropským platebním rozkazem, může předseda senátu místo výzvy podle § 114a odst. 2 písm. a), nebo nebylo-li takové výzvě řádně a včas vyhověno, žalovanému usnesením uložit, aby se ve věci písemně vyjádřil a aby v případě, že nárok uplatněný v žalobě zcela neuzná, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, a k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává, popřípadě označil důkazy k prokázání svých tvrzení; to neplatí ve věcech, v nichž nelze uzavřít a schválit smír (§ 99 odst. 1 a 2). Podle odst. 5 uvedeného paragrafu pak platí, že jestliže se žalovaný bez vážného důvodu na výzvu soudu podle odstavce 1 včas nevyjádří a ani ve stanovené lhůtě soudu nesdělí, jaký vážný důvod mu v tom brání, má se za to, že nárok, který je proti němu žalobou uplatňován, uznává; o tomto následku (§ 153a odst. 3) musí být poučen. To neplatí, jsou-li splněny předpoklady pro zastavení řízení nebo odmítnutí žaloby.

17. Ústavní soud se nedávno zabýval ústavností citované úpravy, přičemž v plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/15 ze dne 31. 5. 2016 (211/2016 Sb.; všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) potvrdil ústavní konformitu § 114b odst. 5 občanského soudního řádu, tedy nástupu fikce uznání nároku uplatněného žalobou, vedoucí k vydání rozsudku pro uznání, v případě absence včasného vyjádření na kvalifikovanou výzvu soudu dle § 114b odst. 1 občanského soudního řádu. Ústavní soud zdůraznil, že tímto způsobem, tedy fakticky prohrou žalovaného je sankcionována jeho pasivita, tudíž nedochází k omezení autonomie vůle (svobodné vůle) žalovaného. Dotčená právní úprava navíc sleduje významný legitimní cíl, a to projednání věci bez zbytečných průtahů (čl. 38 odst. 2 Listiny), a posiluje rovněž zásadu rovnosti účastníků řízení (čl. 37 odst. 3 Listiny), v souladu s níž není možnost žalovaného pouhou svou pasivitou prodlužovat řízení.

18. Z citovaného plenárního nálezu i z dřívější rozhodovací praxe Ústavního soudu je zároveň patrné zdůraznění významných následků institutu rozsudku pro uznání, který podstatně redukuje možnost uplatnění procesních práv žalovaného a zejména jeho práva rozporovat žalovaný nárok či tvrzení žalobce. Proto jeho vydání musí být vázáno na řádné, nepochybné a prokazatelné naplnění zákonných podmínek dle § 153a občanského soudního řádu [srov. nález sp. zn. III. ÚS 454/04 ze dne 30. 3. 2006 (N 75/40 SbNU 755)]. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 2503/13 ze dne 1. 4. 2014 (N 49/73 SbNU 29) pak Ústavní soud doplnil, že „dikce ustanovení § 114b odst. 5 ve spojení s § 153a odst. 3 o. s. ř. sice zdánlivě neposkytuje rozhodujícímu soudci prostor pro diskreci při jejich aplikaci, avšak obecná pravidla spravedlivého procesu včetně ústavních kautel podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod musí být i v takovém případě respektována tak, aby byla nejen zachována rovnost stran soudního sporu, ale i přístup k soudu“ (bod 26 citovaného nálezu).

19. Ústavní soud se také již v minulosti vyjádřil ke skutečnosti, že v ustanovení § 114b odst. 5 občanského soudního řádu jde o právní fikci, jejímž důsledkem je vydání rozsudku pro uznání podle § 153a odst. 3 občanského soudního řádu, ačkoli žalovaný nárok fakticky neuznal [nález sp. zn. II. ÚS 230/04 ze dne 3. 3. 2005 (N 38/36 SbNU 419)]. Z judikatury Ústavního soudu přitom vyplývá, že právní fikce je právně technický postup, pomocí něhož se považuje za existující situace, jež je zjevně v rozporu s realitou a která dovoluje, aby z ní byly vyvozeny odlišné právní důsledky než ty, které by plynuly z pouhého konstatování faktu. Z tohoto důvodu se jedná o nástroj výjimečný, striktně určený k dosažení právní jistoty jako jednoho z hlavních ústavních postulátů v podmínkách právního státu. Aby přitom mohla právní fikce svůj takto vymezený účel splnit, musí respektovat všechny náležitosti, které s ní zákon spojuje. Nejsou-li všechny právní náležitosti splněny, není soud oprávněn naplnění fikce konstatovat (viz též nález sp. zn. IV. ÚS 883/15 ze dne 1. 10. 2015 a další judikatura tam uvedená).

20. Ústavní soud tak ve své judikatuře za nespravedlivý a právně formalistický označil kupříkladu postup obecných soudů, které přistoupily k vydání rozsudku pro uznání na základě aplikace § 114b odst. 5 občanského soudního řádu v situaci, kdy žalovaným byl zahraniční subjekt jednající před soudem bez právního zastoupení, který v reakci na kvalifikovanou výzvu soudu podal (včasné) vyjádření označené jako „námitka nedostatku pravomoci soudu České republiky, výhrada neuznání – odmítnutí nároku žalobce v plném rozsahu“, v němž vedle námitek procesního charakteru výslovně neuznal žalovanou pohledávku a uvedl, že v daném případě je nikoli dlužníkem, ale věřitelem [nález sp. zn. IV. ÚS 2503/13 ze dne 1. 4. 2014 (N 49/73 SbNU 29)]. Ústavní soud zkritizoval posouzení obecných soudů s tím, že je „pravda, že stěžovatel nesouhlas se žalobou neprezentoval v rozsahu požadovaném ustanovením § 114b odst. 5 občanského soudního řádu a vznášel především námitky procesního charakteru, nicméně z obsahu jeho vyjádření adresovaného soudu nebylo možné a spravedlivé dovozovat souhlas či uznání závazku, jak v dané věci dovodily obecné soudy.“

21. Co se týče obsahových nároků na vyjádření žalovaného ke kvalifikované výzvě, i komentářová literatura uvádí, že „[z]ákon v § 114b odst. 5 sankcionuje především

nečinnost žalovaného a jeho neochotu přispět k tomu, aby bylo dosaženo účelu řízení, a nikoliv to, v jakém rozsahu a jak kvalitně se ve věci vyjádřil.” (Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 794; a obdobně též Králík, M., Vašíček, J. in Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 499).

22. Obdobně ostatně i z důvodové zprávy k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl § 114b zaveden do občanského soudního řádu, vyplývá, že dotčená právní úprava má za cíl zabránit možnosti žalovaného prodlužovat soudní řízení svým záměrným jednáním a motivovat jej ke spolupráci při projednání věci, a tak vyrovnat postavení stran sporu: „... povinnost žalovaného se k žalobě vyjádřit, byla-li mu vůbec soudem uložena, není podle dosavadní úpravy účinně vynutitelná; žalovaný, který nemá zájem na urychleném projednání věci, může opožděným podáním vyjádření k žalobě prodlužovat soudní řízení, popřípadě, nepodá-li vyjádření vůbec, znemožnit nebo alespoň ztížit řádnou přípravu jednání ze strany soudu. K odstranění těchto disproporcí v postavení žalobce a žalovaného se v novém § 114b navrhuje poskytnout předsedovi senátu oprávnění uložit ... žalovanému usnesením, aby se ve věci písemně vyjádřil...” (důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., sněmovní tisk č. 257/0, Poslanecká sněmovna, 3. volební období, 1998–2002).

23. Konečně Ústavní soud připomíná svou judikaturu k povinnosti obecných soudů volit při posuzování podání účastníků řízení postup vstřícnější k jejich právu na soudní ochranu, respektive přístup k soudu (viz například nálezy sp. zn. I. ÚS 3106/13 ze dne 23. 10. 2014 či nálezy sp. zn. I. ÚS 354/15 ze dne 19. 11. 2015). Ústavní soud rovněž opakovaně upozorňuje, že obecné soudy jsou při použití zákonem stanovených procesních pravidel povinny tato pravidla interpretovat a aplikovat tak, aby dodržely maximy práva na spravedlivý proces vymezené Listinou; musí tedy přihlížet k tomu, že účastník řízení svým podáním sleduje ochranu svých subjektivních práv, a nezapomínat, že základní práva nevytvářejí pouze rámec normativního obsahu podústavního práva, nýbrž i rámec jeho interpretace a aplikace. Uvedené pak platí tím spíše za situace, pokud postup obecných soudů implikuje tak významný zásah do procesního postavení účastníka řízení, jehož důsledkem je nezvratné odepření meritorního přezkumu podání tohoto účastníka [nálezy sp. zn. II. ÚS 475/13 ze dne 24. 6. 2014 (N 129/73 SbNU 941), bod 13]. Tak kupříkladu ve vztahu k posuzování dovolání Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 354/15 ze dne 19. 11. 2015 konstatoval, že odmítnutí dovolání pro nedostatek náležitostí znamená nezvratné odepření jeho meritorního přezkumu, neboli přístupu k dovolacímu soudu, které lze z pohledu ústavně zaručených práv jednotlivců akceptovat jen v případech podání nevyvolávajících žádné pochybnosti o své nedostatečnosti z pohledu základních zákonných náležitostí dovolání. Nyní Ústavní soud poukazuje na to, že obdobná situace nastává i v případě posuzování náležité „kvalifikovanosti“ vyjádření na kvalifikovanou výzvu ve smyslu § 114b odst. 1 občanského soudního řádu: shledání nedostatečné „kvalifikovanosti“ takového vyjádření žalovaného totiž znamená nezvratné odepření přezkumu námitek a tvrzení žalovaného, jakož i vůbec odepření dalšího meritorního zkoumání sporu a vydání rozsudku pro uznání v souladu s tvrzeními a požadavky žalobce. Takovýto vůči žalovanému vskutku přísný postup lze proto akceptovat jen v případech vyjádření

nevyvolávajících žádné pochybnosti o své nedostatečnosti, respektive o tom, že se žalovaný nehodlá řádně (tj. i bez obstrukcí) bránit nároku uplatněnému žalobou.

24. V nyní posuzovaném případě byl stěžovatelce dne 17. 1. 2013 do datové schránky doručen elektronický platební rozkaz spojený s usnesením obsahujícím tzv. kvalifikovanou výzvu dle § 114b odst. 1 občanského soudního řádu. Stěžovatelka na něj dne 26. 1. 2013 reagovala odporem, v němž mimo jiné poukázala na své nepříznivé finanční i celkově osobní poměry a zdůraznila, že s uplatněným nárokem nesouhlasí, protože podle ní se jedná o dluh třetí osoby, která by tak k jeho splnění měla být zavázána. Následně stěžovatelka okresnímu soudu adresovala další podání dne 27. 2. 2013, v němž uvedla, že „věří“, že jí bude zasláno předvolání k jednání soudu, které dosud neobdržela, a dále zopakovala, že žalovaný nárok neuznává a k jeho splnění by měla být povinna třetí osoba.

25. Podle Ústavního soudu stěžovatelka svými podáními zřetelně a nepochybně prokázala jak svůj nesouhlas s nárokem proti ní uplatněným, který se evidentně podle svých schopností a znalostí snažila i odůvodnit, tak svou vůli aktivně se účastnit projednání dané věci. Za takové situace, a to nehledě na skutečnost, že podle obecných soudů stěžovatelka ve svých vyjádřeních neuvedla námitky a tvrzení, jejichž prokázání by mohlo vést k zamítnutí žaloby, nemohly obecné soudy shledat, že stěžovatelka se ve smyslu § 114b odst. 5 občanského soudního řádu (kvalifikovaně) nevyjádřila, čímž žalovaný nárok uznala. Naopak je třeba připomenout, že nástup fikce uznání je svým účelem vyhrazen pro případy, kdy je žalovaný buď zcela pasivní a na kvalifikovanou výzvu soudu se nevyjádří vůbec, anebo je aktivní jen minimálně a přistoupí toliko k vyjádření pouhého nesouhlasu se žalobou, bez jakéhokoli bližšího odůvodnění svého postoje, tudíž v obou případech je zřejmé, že žalovaný nemá zájem (zřetelně jej nevyjádří) aktivně se podílet na včasném projednání věci a vyřešení sporu.

26. Ústavní soud tedy na základě shora uvedeného shrnuje, že **fikce uznání dle § 114b odst. 5 občanského soudního řádu nemůže nastoupit a rozsudek pro uznání nelze vydat v situaci, kdy žalovaný zřetelně projeví jednak svůj nesouhlas s žalobou a jednak svůj zájem účastnit se projednání věci a vyřešení sporu bez jakéhokoli záměrného ztěžování, zdržování či oddalování postupu soudu. Fikcí uznání a následně vydáním rozsudku pro uznání také nelze fakticky sankcionovat žalovaného, zejména jde-li o osobu právně neznalou, za to, že sám neví, jaké jsou ty „správné právnícké“ argumenty a námitky proti žalobě, s nimiž by mohl být v řízení úspěšný. Naopak tato právní úprava je vyhrazena pro případy lhotejné či obstrukční pasivity žalovaného, jejíž akceptace by byla z pohledu žalobce nespravedlivou, a proto může mít onen přísný důsledek v podobě předstírání, že žalovaný nárok žalobce uznal. K fikci uznání je tedy nutno přistupovat jako k nástroji výjimečnému, jehož použití je ospravedlněno jen v případech skutečně nesporných, přičemž podmínky jeho použití musí být interpretovány nikoli extenzivně, ale restriktivně. Nepřípadná a nespravedlivá aplikace § 114b odst. 5 občanského soudního řádu vede k porušení práva žalovaného být slyšen a vyjádřit se k věci dle čl. 38 odst. 2 Listiny, jakož i k porušení jeho práva na spravedlivý proces obecně, ba dokonce k odepření spravedlnosti (porušení práva na přístup k soudu) dle čl. 36 odst. 1 Listiny.**

27. Ústavní soud dále konstatuje, že obecné soudy by při posuzování jak vhodného způsobu přípravy jednání v konkrétní věci, tak případného vyjádření žalovaného v návaznosti na kvalifikovanou výzvu soudu dle § 114b odst. 1 občanského soudního řádu měly mít na paměti i to, že žalovaný může být právní laik, který ani nemusí zcela porozumět žalobě (návrhu na vydání platebního rozkazu) – zejména je-li naopak sepsána právním zástupcem žalobce a používá „právnícký“ jazyk, mnohdy dosti vzdálený od jazyka běžně užívaného ke komunikaci mezi lidmi – ani nemusí vědět o své možnosti nechat se zastoupit advokátem, včetně možnosti ustanovení advokáta soudem k bezplatnému zastupování v případě, že žalovaný splňuje předpoklady pro osvobození od soudních poplatků.

28. V těchto souvislostech Ústavní soud dále poukazuje na poučovací povinnost obecných soudů, která je upravena pro případ jednání v § 118a občanského soudního řádu, ovšem nelze ji vyloučit ani při přípravě jednání postupem podle § 114b občanského soudního řádu, tj. pomocí kvalifikované výzvy k vyjádření žalovaného (srov. též Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Praha: Havlíček Brain Team, 2013, komentář k § 114b občanského soudního řádu, dostupné z právního informačního systému ASPI ke dni 8. 7. 2016). V případě, že se žalovaný na tuto kvalifikovanou výzvu vyjádří, žalobcův nárok neuzná a projeví zájem aktivně se účastnit projednání věci, avšak obecné soudy shledají jeho vyjádření nedostatečně kvalifikovaným (neuvádějícím dostatečné skutečnosti, jejichž prokázání by mohlo vést k úspěchu žalovaného ve sporu), pak není namístě postupovat stejně, jako by se žalovaný na výzvu nevyjádřil vůbec a aplikovat fikci uznání, nýbrž je nezbytné realizovat poučovací povinnost soudu. Jak vyplývá i z judikatury Ústavního soudu k § 118a občanského soudního řádu, kterou zde lze aplikovat obdobně, má soud s ohledem na břemeno tvrzení povinnost účastníku řízení sdělit konkrétní závěry o neúplnosti jeho skutkových tvrzení, vyložit, v čem neúplnost spočívá a umožnit mu svá tvrzení doplnit. Nelze připustit, aby soud nedal účastníkovi možnost chybějící skutečnosti vysvětlit nebo doplnit; takový postup by vedl k porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť by účastníkovi řízení nebyla poskytnuta soudní ochrana a zároveň by byla porušena zásada předvídatelnosti soudního rozhodnutí [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2014/10 ze dne 7. 4. 2011 (N 67/61 SbNU 61) či obdobně nález sp. zn. III. ÚS 4495/12 ze dne 16. 5. 2013 (N 87/69 SbNU 385) a nález sp. zn. III. ÚS 1233/11 ze dne 15. 9. 2011 (N 161/62 SbNU 401)].

29. S přihlédnutím k okolnostem posuzovaného případu Ústavní soud poukazuje také na speciální poučovací povinnost stanovenou v § 30 odst. 1 in fine občanského soudního řádu, tj. povinnost soudu poučit účastníka, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, o možnosti požádat o ustanovení zástupce v řízení před soudem. Tuto povinnost by soudy měly mít na zřeteli vždy, když se z okolností případu podává, že jde o účastníka nemajetného a navíc právně neznalého. Ústavní soud opakovaně upozorňuje na nedostatečnost systému bezplatné právní pomoci v České republice, což tak klade o to větší nároky na soudy, aby v řízení před nimi bylo i v praxi zachováno ústavně zaručené právo na právní pomoc dle čl. 37 odst. 2 Listiny, jakož i rovnost účastníků dle čl. 37 odst. 3 Listiny. Jak Ústavní soud připomněl v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 39/13 ze dne 7. 10. 2014 (275/2014 Sb.; bod 51), „[p]rávně nezastoupený žalovaný účastník řízení je zpravidla v mnohem komplikovanější situaci než zastoupený účastník, nižší znalost hmotněprávních předpisů bývá doplňována i neznalostí a

nedostatečnou zběhlostí v procesních oprávněních a jejich rozsahu". Kombinace absence kvalitního systému bezplatné právní pomoci a nízkého právního vědomí patrně nemajetného účastníka řízení tak zpravidla bude volat po ustanovení zástupce tomuto účastníkovi, respektive po jeho poučení o této možnosti, a to i v případech, kdy soud postupuje podle § 114b občanského soudního řádu.

30. Jak je tedy uvedeno výše, žalovaného nelze sankcionovat za to, že neví, co jsou „správné právníkové“ argumenty, jimiž by mohl úspěšně brojit proti žalobě. **Situaci nedostatečně kvalifikovaného vyjádření žalovaného na výzvu dle § 114b odst. 1 občanského soudního řádu (je-li zároveň zřejmá snaha žalovaného aktivně se účastnit řízení a včasného projednání věci) je naopak třeba řešit poučením žalovaného o tom, že jeho dosavadní skutková tvrzení jsou například neúplná a je nutné je doplnit, či o tom, co je pro posouzení dané věci relevantní, a podobně. Vyplývá-li z okolností věci, že žalovaný je nemajetný, měl by být rovněž poučen o možnosti požádat o ustanovení zástupce pro řízení. Poučení žalovaného přitom lze provést jak při nařízeném jednání, tak případně písemně ještě před jeho nařízením**, jak ostatně potvrzuje i odborná literatura, a to i v souvislosti s různými způsoby přípravy jednání (Lavický, P. in Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 13; a Jirsa, J. in Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Praha: Havlíček Brain Team, 2013, komentář k § 118a občanského soudního řádu, dostupné z právního informačního systému ASPI ke dni 8. 7. 2016).

31. Právě takový postup byl přitom namístě i v nyní posuzovaném případě. Stěžovatelka na kvalifikovanou výzvu dle § 114b odst. 1 občanského soudního řádu, obsaženou v elektronickém platebním rozkaze, reagovala dostatečně aktivně a dostatečně srozumitelně a nepochybně vyjádřila svůj postoj k nároku uplatněnému vedlejší účastníci, totiž že jej neuznává a nesouhlasí s ním. Nebylo tedy možné její vyjádření posoudit dle § 114b odst. 5 občanského soudního řádu a aplikovat fikci uznání nároku. Naopak pokud okresní soud měl tvrzení a argumenty uvedené v jejích vyjádřeních za nedostatečně kvalifikované či podrobné (odůvodněné), pak bylo namístě, aby nařídil jednání a na něm stěžovatelku poučil o tom, které námítky mohou být pro posouzení věci relevantní a které ne, i o rozdílu mezi odpovědností (pozicí) dlužníka a odpovědností (pozicí) ručitele a vyzval ji k doplnění a bližšímu odůvodnění jejího tvrzení o tom, že žalovaný dluh není povinna plnit, a zároveň stěžovatelku nechal se k věci plně vyjádřit (čehož se ostatně stěžovatelka domáhala ve svém druhém podání zaslaném okresnímu soudu dne 27. 2. 2013). Případně mohl okresní soud stěžovatelku obdobným způsobem poučit písemně a poté ji při nařízeném jednání nechat se k věci plně vyjádřit. Slovy komentářové literatury lze přitom připomenout, že „[p]oučení musí být vždy návodné a věcné, účastníkovi ‚ušité na míru‘, aby mu bylo zřejmé, jaká konkrétní tvrzení (důkazy k nim) má navrhnout“ (Jirsa, J. in Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Praha: Havlíček Brain Team, 2013, komentář k § 118a občanského soudního řádu, dostupné z právního informačního systému ASPI ke dni 8. 7. 2016).

32. Mimoto také z obou podání, která stěžovatelka zaslala okresnímu soudu, vyplývalo, že stěžovatelka nemá dostatek financí. Proto bylo namístě ji poučit i o možnosti požádat o ustanovení zástupce pro řízení dle § 30 odst. 1 in fine občanského

soudního řádu. Ostatně později, pro řízení před soudem odvolacím i dovolacím, bylo stěžovatelce přiznáno osvobození od soudních poplatků (usnesení Okresního soudu v Novém Jičíně ze dne 5. 8. 2013 č. j. 24 C 47/2013-34 a usnesení Okresního soudu v Novém Jičíně ze dne 28. 7. 2014 č. j. 24 C 47/2013-82).

33. Pokud okresní soud nepostupoval shora uvedeným způsobem (body 31 a 32), a naopak aplikoval fikci uznání dle § 114b odst. 5 občanského soudního řádu a následně rozhodl rozsudkem pro uznání, porušil stěžovatelčina ústavně zaručená práva na spravedlivý proces, zejména právo na přístup k soudu a právo být slyšena v řízení a vyjádřit se k věci dle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Stejného porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky se pak dopustily krajský i Nejvyšší soud, které postup okresního soudu aprobovaly a jeho pochybení nenapravily.

34. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu v Novém Jičíně zrušil v souladu s § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 1. srpna 2016

David Uhlíř
předseda senátu

Právní věta:

I. Fikce uznání dle § 114b odst. 5 občanského soudního řádu nemůže nastoupit a rozsudek pro uznání nelze vydat v situaci, kdy žalovaný zřetelně projeví jednak svůj nesouhlas s žalobou a jednak svůj zájem účastnit se projednání věci a vyřešení sporu bez jakéhokoli záměrného ztěžování, zdržování či oddalování postupu soudu. Fikcí uznání a následně vydáním rozsudku pro uznání také nelze fakticky sankcionovat žalovaného, zejména jde-li o osobu právně neznalou, za to, že sám neví, jaké jsou ty „správné právnícké“ argumenty a námitky proti žalobě, s nimiž by mohl být v řízení úspěšný. Naopak tato právní úprava je vyhrazena pro případy lhostejné či obstrukční pasivity žalovaného, jejíž akceptace by byla z pohledu žalobce nespravedlivou, a proto může mít onen přísný důsledek v podobě předstírání, že žalovaný nárok žalobce uznal. K fikci uznání je tedy nutno přistupovat jako k nástroji výjimečnému, jehož použití je ospravedlněno jen v případech skutečně nesporných, přičemž podmínky jeho použití musí být interpretovány nikoli extenzivně, ale restriktivně. Nepřípadná a nespravedlivá aplikace § 114b odst. 5 občanského soudního řádu vede k porušení práva žalovaného být slyšen a vyjádřit se k věci dle čl. 38 odst. 2 Listiny, jakož i k porušení jeho práva na spravedlivý proces obecně, ba dokonce k odepření spravedlnosti (porušení práva na přístup k soudu) dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

II. Situaci nedostatečně kvalifikovaného vyjádření žalovaného na výzvu dle § 114b odst. 1 občanského soudního řádu (je-li zároveň zřejmá snaha žalovaného aktivně se účastnit řízení a včasného projednání věci) je třeba řešit poučením žalovaného o tom, že jeho dosavadní skutková tvrzení jsou například neúplná a je nutné je doplnit, či o tom, co je pro posouzení dané věci relevantní, a podobně. Vyplývá-li z okolností věci, že žalovaný je nemajetný, měl by být rovněž poučen o možnosti požádat o ustanovení zástupce pro řízení. Poučení žalovaného přitom lze provést jak při nařízeném jednání, tak případně písemně ještě před jeho nařízením.